

9. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

Сімутіна Я. В. Рішення суду в механізмі правового регулювання трудових відносин

Стаття присвячена дослідженню ролі та значення рішення суду як юридичного факту у механізмі правового регулювання трудових відносин. Доведено, що рішення суду може виступати основним правовідновлюючим юридичним фактом для одних правовідносин, і одночасно правозмінюючим або правоприпиняючим фактом у юридичному фактичному складі, що зумовлює динаміку інших трудових правовідносин. Сформульовано висновок, що основним наслідком, який судові рішення вносять у динаміку трудових правовідносин, є реалізація можливості примусового втілення відповідного суб'єктивного права у дійсність. В окремих випадках рішення суду є визначальним фактом – елементом юридичного фактичного складу. При цьому самого лише рішення суду без відповідного волевиявлення та дій сторін недостатньо для настання правових наслідків у вигляді виникнення, зміни, припинення чи відновлення трудових правовідносин, що випливає з їх договірної природи та диспозитивного характеру норм трудового права.

Ключові слова: рішення суду, юридичний факт, трудові правовідносини, механізм правового регулювання, динаміка трудових правовідносин.

Симутіна Я. В. Решение суда в механизме правового регулирования трудовых отношений

Статья посвящена исследованию роли и значения решения суда как юридического факта в механизме правового регулирования трудовых отношений. Доказано, что решение суда может выступать основным правосоставляющим юридическим фактом для одних правоотношений и одновременно правоизменяющим либо правопрекращающим фактом в юридическом фактическом составе, влекущем динамику иных трудовых правоотношений. Сформулирован вывод, что основным юридическим последствием, которое судебное решение приносит в динамику трудовых правоотношений, является реализация возможности принудительного воплощения соответствующего субъективного права в действительность. В отдельных случаях решение суда выступает определяющим фактом – элементом юридического фактического состава. При этом самого лишь решения суда без соответствующего волеизъявления и действий сторон недостаточно для наступления правовых последствий в виде возникновения, изменения, прекращения или восстановления трудовых правоотношений, что выплывает с их договорной природы и диспозитивного характера норм трудового права.

Ключевые слова: решение суда, юридический факт, трудовые правоотношения, механизм правового регулирования, динамика трудовых правоотношений.

Simutina Y. The court judgment in the mechanism of legal regulation of labor relations

The article investigates the role and significance of the court judgment as a legal fact in the mechanism of legal regulation of labor relations. It is proved that the court judgment can be a major law-restoring legal fact for some legal relationships, while a law-varying or law-suspending fact in the legal actual structure causing dynamics of other labor relations. It has been concluded that the main consequence that court judgment brings into dynamics of labor legal relations is the realization of the possibility of forced implementation of the relevant subjective law into reality. In some cases, the court judgment is a decisive fact – part of the legal actual structure. In this case, the court judgment alone without proper expression of will and actions by the parties is not enough for such legal consequences as the emergence, change, termination or restoration of the labour legal relations arising from their contractual nature and discretionary nature of labor law.

Key words: court judgment, legal fact, labor legal relations, mechanism of legal regulation, the dynamics of labor legal relations.

УДК 343.1

*Олена Володимирівна Сокальська,
начальник кафедри загальноправових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДМИТРО АНДРІЙОВИЧ ДРІЛЬ – РОСІЙСЬКИЙ ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО

Реформа кримінально-виконавчої системи в Україні, як і століття тому, ставить за мету гуманізацію процесу виконання покарань, зменшення каральної складової. Саме цей підхід відстоював один із родоначальників російської криминології та юридичної психології, тюрмознавець Дмитро Андрійович Дріль (1846–1910 рр.). Його невтомна практична діяльність на ниві боротьби зі злочинністю, наукові праці з пенітенціарної проблематики сприяли прогресивним змінам у кримінальній політиці Російської імперії. Усе своє життя він залишався послідовним прихильником антропологічної школи кримінального права, за що не раз піддавався критиці.

Попри загальний інтерес до юридичної біографістики, ідеї, наукові погляди учених-тюрмознавців залишаються білою плямою у вітчизняній історико-правовій науці. Однак дослідження процесу розвитку пенітенціарної науки неможливе без розкриття внутрішніх чинників, аналізу в соціокультурному контексті творчого шляху окремого вченого, який визначив цей розвиток, став уособленням ідей та учень. Біографічні дослідження дають можливість вийти на більш високий рівень теоретичного узагальнення, що необхідно для виявлення основних тенденцій в еволюції юриспруденції. Одна з перших збірок про життєвий та науковий шлях відомого російського криминолога, тюрмознавця та яскравого

представника російської кримінально-антропологічної школи Д. Дріля видана 1911 р. [1]. Погляди вченого як кримінолога й прихильника антропологічного напрямку розглянуто Д. Бахаревим [2], внеску вченого у дослідження новокаледонського заслання присвячена стаття О. Говор [3].

У нашому дослідженні ми намагалися розкрити наукові погляди Д. Дріля і як кримінолога, і як тюрмознавця.

Народився Дмитро Андрійович 14 березня 1846 р. у сім'ї спадкових дворян, предки яких походили з Малоросії. Вир буржуазних реформ 60-х років XIX ст. привів 1868 р. молодого Д. Дріля на юридичний факультет Московського університету. Позаду залишилися безрадісні роки дитинства. Як згадував сам учений, батьки мало звертали уваги на виховання дітей, які росли закинутими, без ласки й піклування [4, с. III]. Вже будучи дорослим, Дмитро Андрійович не міг байдуже дивитися на дитячу занедбаність і страждання, під час зустрічі з такими дітьми у нього завжди виникали картини сумного дитинства.

У 70-ті роки в Московському університеті сформувалася плеяда нових молодих професорів-економістів, філологів, істориків, які захоплювалися теоріями еволюціонізму, порівняльно-історичним методом і соціологічним позитивізмом. З усіх навчальних дисциплін, що вивчали прояви суспільного життя, лише кримінальне право перебувало в рабській залежності від застарілої метафізики [5, с. 430] Як іронізував М. Ковалевський, студенти заучували різноманітні визначення покарання в дусі категоричного імперативу І. Канта або діалектики Г. Гегеля, згідно з якими право оголошувалося тезою, злочин – антитезою, а покарання позначалось як заперечення заперечення. Виняток становила лише одна дисципліна кримінально-правового циклу – тюрмознавство, у межах якої йшлося не лише про мету покарання злочинця шляхом ізоляції, а й про його перевиховання, що неможливо без вивчення психології людини й соціальних чинників злочинності. Прогресивні студенти-правники, які на старших курсах захоплювалися західними теоріями позитивізму й соціологією, готувалися присвятити себе саме тюрмознавству. Серед них найбільш активним і наполегливим був Д. Дріль [5, с. 439]. Він одразу приєднався до позитивістського гуртка М. Ковалевського, С. Муромцева й Ю. Гамбарова – засновників «Московського юридичного товариства», науковим секретарем якого він став. Товариство видавало «Юридичний вісник», у якому Д. Дріль активно публікував наукові праці. Паралельно молодий студент слухав лекції на медичному факультеті. У подальшому його дисертація не відразу буде допущена до захисту саме через закиди, що вона має медичний, а не юридичний характер.

1873 р. Д. Дріль блискуче закінчив університет й залишився на кафедрі для підготовки до професорського звання. Традиційним для здобувача було відрядження за кордон. У результаті цієї поїздки Д. Дріль переконався, що найближчими союзниками юриспруденції й кримінології щодо розуміння проблем злочинності є медицина, статистика й соціологія. Це й заклало підвалини його подальшого наукового пошуку. З відрядження повернувся не юрист-догматик, а соціолог. С. Гогель згадував, що «співчуття до “зубожіння”, яке на все життя стало основним мотивом <...> діяльності Дріля, привернуло його увагу до тієї частини соціології, яка тепер називається “соціальною патологією”» [1, с. 20]. Однак на відміну від Е. Дюркгейма, який трактував соціальну патологію лише як проблему внутрішньо соціальної, Д. Дріль, пояснюючи це явище, акцентував увагу на антропологічних, навіть біолого-медичних, чинниках. Невипадково свою статтю він назвав «Злочинна людина як порочний організм» («Преступный человек как порочный организм»).

Підтримку своїх прагнень вивчати особистість злочинця Д. Дріль знайшов у новій кримінально-антропологічній школі, творець якої Ч. Ломброзо упродовж 1871–1876 рр. опублікував журнальний варіант своєї основоположної праці «Злочинна людина». Д. Дріль розробляв власний напрям антропологічної школи, критикуючи багато її крайнощів, на зразок феномена атавізму або типології «вроджених злочинців», але високо оцінював «природничо-наукове» вивчення злочинності за допомогою точних наукових методів.

1884 р. Д. Дріль блискуче захистив у Харківському університеті магістерську роботу «Малолітні злочинці» й отримав ступінь магістра права. Однак наукові погляди, що їх відстоював молодий учений, не могли стати основою лекційного курсу, оскільки заперечували каральну функцію держави, тому від посади викладача Московського університету довелося відмовитися й поступити на державну службу.

Усі шаблі службової кар'єри Д. Дріль розглядав як «плацдарм» для наукових досліджень, перевіряючи на практиці ті чи інші теоретичні положення й розробляючи нові. Спочатку він займався земською статистикою, пізніше отримав місце податного інспектора в Москві, потім – у Петербурзі. 1894 р. перейшов на службу до Міністерства юстиції. Як податний інспектор вивчав становище дітей бідності – можливого резерву злочинності, як юрисконсульт отримав можливість відвідати багато відомих в'язниць Західної Європи, а в Росії – місця ув'язнення Сибіру й Сахаліну. 1895 р. Д. Дріль брав участь у роботі комісії з вироблення проекту основних змін та реорганізації заслання до Сибіру, а також комісії з укладення законодавчих пропозицій про організацію тюремної частини у складі Міністерства юстиції.

1893 р. А. Чехов опублікував окремі глави своєї подорожі-дослідження «Острів Сахалін», що викликала значний суспільний резонанс. Міністерство юстиції направило своїх чиновників для перевірки стану справ на Сахаліні. 1896 р. туди прибув і Д. Дріль. Через два роки він опублікував у «Журналі Міністерства юстиції» своєрідний звіт «Заслання і каторга в Росії», гуманізм якого близький до нарисів А. Чехова. Крім того, Д. Дріль представив величезну й вражаючу своїми фактами підсумкову доповідь Міністру юстиції М. Муравйову про те, чим в реальності є заслання як вид покарання. Деякі далекосхідні чиновники, наприклад, сахалінський губернатор, після доповіді Д. Дріля змушені були покинути займані посади через службову й моральну невідповідність.

Також 1896 р. Дмитро Андрійович відвідав Нову Каледонію – одне з місць французького заслання. Враження від інспекції зазначених вище місць заслання та зібрані матеріали вчений опублікував 1899 р. окремою книгою «Заслання у Франції і Росії (З особистих спостережень під час поїздки до Нової Каледонії, на о. Сахалін, в Приамурський край і Сибір)» («Ссылка во Франции и России (Из личных наблюдений во время поездки в Новую Каледонию, на о. Сахалин, в Приамурский край и Сибирь)») [6]. Висновки ученого – заслання, навіть при належній організації, як це було у Новій Каледонії, не дало тих результатів, на які сподівалися. Заслання у такому вигляді не могло виправляти засуджених, які піддавалися виснажливим каторжним роботам, величезній кількості дисциплінарних стягнень і знали лише одну науку – «науку злочинності». Наглядачі, які повинні бути й вихователями, не лише не цікавилися минулим своїх «підопічних», а й вирізнялися надмірною грубістю й жорстокістю, будучи «абсолютно переконаними в своїй безкарності» [3; 6].

1897 р. учений був відкомандирований до Головного тюремного управління і призначений керівником управління виховно-виправних закладів. На цій посаді Д. Дріль пропрацював 13 років до самої смерті 1 листопада 1910 р. Завдяки його подвижницькій роботі на ниві боротьби з дитячою злочинністю та організації виправних закладів було ухвалено закони про судимість і покарання неповнолітніх, про виховні й виправні заклади для неповнолітніх. Учений неодноразово представляв Російську імперію на міжнародних конгресах (антропологічному, пенітенціарному, криміналістичному), був беззмінним учасником з'їздів представників російських виправно-виховних закладів, під його авторством опубліковано звіти товариств виправно-виховних притулків та колоній для неповнолітніх, науково-практичні статті про виправну та виховну складову режиму відбування покарання.

Паралельно вчений активно займався громадською та викладацькою роботою. Був засновником Товариства боротьби з житловою скрутою, членом Комісії по боротьбі з алкоголізмом, ініціатором скликання першого з'їзду боротьби з алкоголізмом. 1908 р. Д. Дріль разом із В. Бехтеревим організували Психоневрологічний інститут, до програми навчання якого входив курс «Судова психологія». 1909 р. у межах цього інституту був створений Кримінологічний інститут, мета якого – міждисциплінарне вивчення особистості. Значна увага в інституті приділялася соціальним і психологічним аспектам злочинності. Саме Д. Дріль розпочав читати перші спецкурси про злочинність як соціальне явище й засоби боротьби з нею [7].

Основні погляди Д. Дріля як представника кримінально-антропологічної школи викладено в працях «Малолітні злочинці» та «Злочинність і злочинці», останню він назвав кримінально-психологічними етюдами. Джерелом злочинності, на його думку, є завжди два основні чинники – особистісний, що криється у вадах психофізичної організації особи, й соціальний – зумовлений зовнішніми факторами. Причому другий визначає перший. Ця думка проходить через всі його праці. Д. Дріль вважав, що нові напрями в науці кримінального права повинні розвиватися з урахуванням розвитку фізіологічної й патологічної психології. Учений погоджувався із твердженням піонера англійської кримінології Д. Томсена про існування особливого злочинного класу людей з явно вираженими психічними особливостями, представники якого належали до нижчого людського типу й були продуктом виродження й регресу [7; 8].

У праці «Малолітні злочинці» Д. Дріль зазначав: «Злочин – це лише один із симптомів тих чи інших аномальностей суспільних відносинах і в умовах суспільного життя, а водночас і один із симптомів дефективності або порочності психофізичної організації діяча». Автор був упевнений – досконалий і сильний органічний тип людини, добре врівноваженої, всебічно й повно розвиненої є дуже рідкісним [9; 10]. Унаслідок несприятливих умов харчування й існування взагалі велика кількість людей піддається фізіологічному збідненню, що закріплюється прогресуючою спадковістю й веде до фізичного й морального виродження (як тут не згадати розтиражований сучасною масмедійною культурою термін «соціопат» – О. С.). Злочинці, на думку Д. Дріля, повинні поділятися не лише за кримінально-правовими критеріями, а й за психофізичними і психічними ознаками. Значну увагу вчений приділяв ролі психічних аномалій у злочинній поведінці.

Праці Дмитра Андрійовича Дріля дають привід і сьогодні замислитися над несприятливими умовами життя сучасного суспільства, причинами фізичного виродження й збіднення частини населення, що тягне за собою антисоціальну поведінку.

Використані джерела

1. *Дмитрий Андреевич Дриль* как ученый и общественный деятель : сб. статей / М. М. Ковалевский, С. К. Гогель, М. П. Беклешов ; Психоневрол. ин-т. – СПб. : Тип. П. П. Сойкина, 1911. – 64 с.
2. *Бахарев Д. В.* Д. А. Дриль как представитель уголовно-антропологического направления в криминологии / Д. В. Бахарев // Вестник Югорского государственного университета. – 2007. – № 2 (7). – С. 23–24.
3. *Говор Е. Д.* А. Дриль – русский исследователь новокаледонской ссылки / Говор Е. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elena.id.au/Dril.htm>
4. *Дриль Д. А.* Учение о преступности и мерах борьбы с ней / Д. А. Дриль; вступ. ст.: В. М. Бехтерев, акад., М. Ковалевский, проф., А. О. Кони, акад., М. Слобожанин. – СПб. : Шиповник, 1912. – 702 с.
5. *Ковалевский М.* Дмитрий Андреевич Дриль / М. Ковалевский // Вестник Европы. – 1910. – № 12. – С. 430–440.
6. *Дриль Д. А.* Ссылка во Франции и России (Из личных наблюдений во время поездки в Новую Каледонию, на о. Сахалин, в Приамурский край и Сибирь) / Д. А. Дриль. – СПб. : Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1899. – 70 с.
7. *Дриль Дмитрий Андреевич* // Юридическая психология в лицах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://yurpsy.com/files/lica/dril.htm>
8. *Дриль Д.* Преступность и преступники (Уголовно-психологические этюды) / Д. А. Дриль. – СПб. : Изд. Я. Канторовича, 1895. – 293 с.
9. *Дриль Д. А.* Малолетние преступники. (История новейших учений) / Д. А. Дриль. – М. : Тип. А. И. Мамонтова и К., 1884. – Вып. 1. – 318 с.
10. *Дриль Д. А.* Малолетние преступники. (Общая психология преступности) / Д. А. Дриль. – М. : Тип. А. И. Мамонтова и К., 1888. – Вып. 2. – 254 с.

Сокальська О. В. Дмитро Андрійович Дріль – російський Чезаре Ломброзо

У статті висвітлено віхи життєвого шляху та науковий доробок відомого вченого в галузі криминології, юридичної психології, пенітенціарії Дмитра Андрійовича Дріля (1846–1910 рр.).

Ключові слова: Д. А. Дріль, антропологічна школа кримінального права, заслання, причини злочинності.

Сокальская Е. В. Дмитрий Андреевич Дриль – российский Чезаре Ломброзо

В статье освещены вехи жизненного пути и научное наследие известного ученого в области криминологии, юридической психологии, пенитенциарий Дмитрия Андреевича Дриля (1846–1910 гг.).

Ключевые слова: Д. А. Дриль, антропологическая школа уголовного права, ссылка, причины преступности.

Sokalska O. Dmitry Andreevich Drill – Russian Cesare Lombroso

The article describes the milestones of life and the scientific legacy of the famous scientist in the field of criminology, legal psychology, the penitentiary of Dmitry Andreevich Drill (1846–1910).

Key words: Dmitry Drill, anthropological school of criminal law, deportation, causes of crime.

УДК 342.71+341.176:342.7

*Грина Дмитрівна Софінська,
доцент кафедри теорії права та прав людини
Українського Католицького Університету,
кандидат юридичних наук*

**ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ У ГРОМАДЯНСТВІ
(НА ПІДСТАВІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ)**

Засадниче завдання громадянства – це увідповіднення відносин людини, суспільства і держави між собою, збереження єдності комплексу «людина – суспільство – держава» в його перманентному розвитку і цивілізаційних трансформаціях як найбільш комфортне і бажане для кожної людини. Громадянство, будучи невід’ємним правом людини, часто стає основною підставою порушення інших прав людини, дискримінації людини чи втручання в її приватне та сімейне життя, а тому Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є *via facti* тією міжнародно-правовою установою, яка покликана стояти на варті прав людини.

Більшість сучасних українських науковців уникають розгляду питань, які безпосередньо пов’язані з регламентуванням інституту громадянства та реалізації права людини на громадянство. Здебільшого ці питання розглядалися іноземними науковцями, а в Україні вони є недостатньо висвітленими та частково дослідженими (Л. фон Альбертіні, Р. Бедрій, О. Лютюк, М. Суржинський, Ю. Шемшученко, Н. Шукліна). Якщо говорити про практику застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), то окремої уваги заслуговують актуальні дослідження С. Шевчука та Г. Юдківської.

Основною метою цього підрозділу є спроба проаналізувати конкретні рішення ЄСПЛ у тих справах, які стосуються громадянства у контексті положень Конвенції щодо права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8) та заборони дискримінації (ст. 14), пов’язаної з наявністю чи відсутністю громадянства, особливими підставами його отримання чи припинення [1].